

बौद्ध दर्शनद्वारा समृद्धि, सफलता र सम्पन्नता कसरी प्राप्त गर्ने ?

• डीबी गुरुड, अमेरिका

आदरणीय बौद्धमार्गी दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरू, यहाँहरूलाई मेरो कुरा पत्यार लाग्छ वा लाग्दैन ? यो त म त्याक्कै भन्न सक्दैन । तर, आजको यो संक्षिप्त लेखमा “बौद्धदर्शनद्वारा समृद्धि, सफलता र सम्पन्नता कसरी प्राप्त गर्ने ? यसको अबधारणा र सूत्र के हो ? परिभाषा के हो ? भन्ने विषयमा संक्षिप्त ब्याख्या र विश्लेषण गर्ने प्रयास गर्ने छु । बिद्वान पाठकहरूले यसको आसयलाई मसिनोसँग बुझेर सोही अनुसारको आचरण बनाउन सक्नु भयो भने सफलता सजिलैसँग प्राप्त गर्न सक्नु हुने छ । सफलता प्राप्त भए पछि जीवन यापन गर्न सुगम हुने छ । यसका लागि यहाँ लेखिएको सूत्रहरूको सही अर्थमा अध्ययन, अभ्यास, ध्यान र साधना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसमा कुनै शंका र उपशंका नगर्नु । यदि तपाईंलाई मार्गदर्शन अनुसारको अध्ययन, अभ्यास, ध्यान, साधना र आचरण गर्न अक्षम भएमा एक जना कल्याणमित्रको परामर्श लिन उपयुक्त हुन्छ ।

बुद्धबचनको सारतत्त्व भनेको चार आर्यसत्य, पञ्चशील, अष्टमार्ग, अष्टशील, प्रतित्यसमुत्पाद र दशपारमी हुन् । यसको सारतत्त्वलाई बुझे पछि मात्र बुद्धबचनलाई बुझ्न सजिलो हुन्छ । किनभने धर्म भनेको त ब्यक्ति वा बस्तुको गुण वा स्वभाव हुन् । जस्तै— उखुको गुण वा स्वभाव गुलियो हुनु हो । त्यसै गरी खुर्सानी पिरो र कागती अमिलो

हुनु हो । यो उनीहरूको गुण र स्वभाव हो । यदि खुर्सानी पिरो भएन भने, कागति अमिलो भएन भने, उनीहरूले आफ्नो अस्तित्व गुमाउनु पर्छ । त्यसैले हामीले बुझ्नु पर्ने के हो भने, कुनै पनि ब्यक्ति वा बस्तुको गुण र स्वभाव नै उनको धर्म हो ।

बुद्धबचनमा बस्तुवाद र हेतुवाद गरी दुइवटा मार्गहरू छन् । बस्तुवाद भनेको जीवन पद्धति हो । यसमा केमेइस्ट्री वा सन्तुलनको महत्वपूर्ण स्थान हुन्छ । अर्थात् मात्रालाई प्राथमिकता दिइन्छ । जस्तै— तरकारी पकाउँनका लागि आवश्यक पर्ने नुन, तेल, मसला, अदुवा, लसुन, प्याज, धनियाको पात आदिको मात्रा र तापक्रम सही ढंगमा प्रयोग भएको छ भने, तरकारीको स्वाद उत्कृष्ट हुन्छ । उत्कृष्ट बस्तु अमृत समान हुन्छ । अमृत खाए पछि आनन्द हुन्छ । आनन्द भए पछि मनस्थिर हुन्छ । मनस्थिर भए पछि कार्य दक्षतामा अभूतपूर्व वृत्तिबिकास हुन्छ । वृत्तिबिकास भए पछि चारैतिर कीर्ति फैलिन्छ । जीवनमा अमूल परिवर्तन भएको अनुभूति हुन्छ । उन्नति, प्रगति र समृद्धि आफ्नै वरिपरी घुमिरहेको आभास हुन्छ । यही हो बस्तुवादको विशिष्टता अर्थात् “समृद्धि, सफलता र सम्पन्नता” भनेको ।

दोश्रोमा हेतुवाद हो । हेतुवाद कार्यकारण सिद्धान्तमा आधारित हुन्छ । कारण र परिणाम

अर्थात् प्रतित्यसमुत्पाद हो । यो आश्रित सिद्धान्त हो । यहीबाट बुद्धदर्शन आरम्भ हुन्छ । जस्तै— एउटा दियोलाई लिउँ । एउटा कोठामा दीयो बलिरहेको छ । तर, दियो बाल्नका लागि एउटा दियो मात्र पर्याप्त हुँदैन । यसका लागि प्याला, तेल, बात्ति, बाल्नका लागि सलाइ, दियो बल्नसक्ने उपयुक्त बातावरण, पर्याप्त अक्सिजन, हावा नचल्ने र वर्ष नहुने आदि बातावरणमा दियो बाल्न सकिन्छ । अनि मात्र दियोबाट प्रकाश उत्पन्न हुन्छ । यो प्रकृत्यालाई हेर्दा, दियोलाई कारण र प्रकाशलाई कार्यको रूपमा लिन सकिन्छ । अर्थात् एउटा बस्तुको जगमा अर्कोले अस्तित्व प्राप्त गर्छ । यस अर्थमा हेर्दा, कुनै पनि बस्तुहरू स्वतन्त्र छैनन् ।

बुद्धबचन त्रिपिटकमा पाँचवटा निकायहरू छन् । जस्मा दीर्घ निकायमा ३४ सूत्रहरू । मझिम निकायमा १५२ सूत्रहरू । संयुक्त निकायमा ७,७६२ सूत्रहरू र अंगुत्तर निकायमा ८,५५७ सूत्रहरू गरी, कुल मिलाएर १६, ५०५ सूत्रहरू रहेका छन् । यसैगरी खुद्दक निकायमा १७ वटा ग्रन्थहरू, अभिधम्म पिटकमा ७ वटा र बिनय पिटकका ५ वटा ग्रन्थहरू गरी जम्मा ३३ वटा ग्रन्थहरू रहेका छन् ।

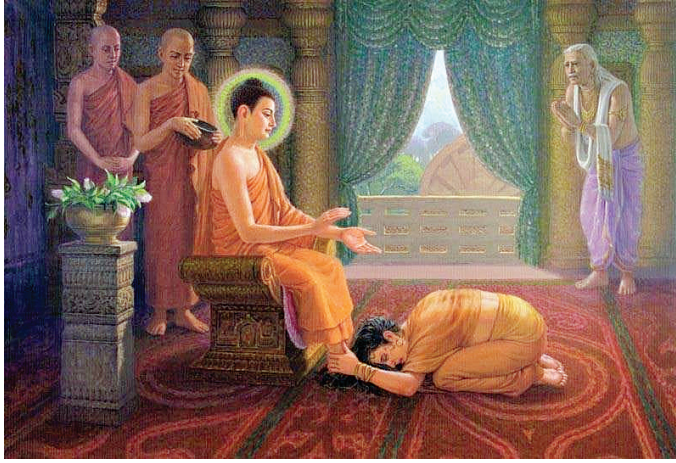
बौद्धमार्गीहरूको अन्तिम लक्ष्य भनेको निर्वाण हो । निर्वाण भनेको शून्यता हो । तर, तपाईंको लक्ष्य के हो ? त्यो कुरा स्पष्ट हुनु पर्छ । स्पष्ट भए पछि कल्याणमित्रले तपाईंको लागि उपयुक्त हुने, सूत्रहरू चयन गर्ने छन् । उदाहरणको लागि बिद्यार्थीको लक्ष्य भनेको उत्कृष्ट श्रेणी प्राप्त गर्नु हो । शिक्षकको लक्ष्य भनेको उपयुक्त पाठ्यपुस्तक चयन गर्नु हो । कृषकको लक्ष्य भनेको

उत्पादन बढाउनु हो । गोठालोको लक्ष्य भनेको गाइबस्तुको बगाल बढाउनु हो । ब्यापारीको लक्ष्य भनेको मुनाफा कमाउनु हो । उद्योगीहरूको लक्ष्य भनेको उत्कृष्ट बस्तुको उत्पादन गर्नु हो । सेन्डिकेडको लक्ष्य भनेको यातायात सुगम बनाउनु हो । मण्डिको लक्ष्य भनेको बजारलाई सुगम बनाउनु हो । गृहस्थीको लक्ष्य भनेको सुगम बजार रोज्नु हो । अभियन्ताको लक्ष्य भनेको नयाँ नौलो अभियान गर्नु हो । कलाकारको लक्ष्य भनेको उत्कृष्ट अभियान गर्नु हो । पत्रकारिताको लक्ष्य भनेको सही समाचार सम्प्रेसन गर्नु हो । राजनेताको लक्ष्य भनेको जनभावना अनुसारको बिकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु हो । उपरोक्त बिधाको लागि अलग अलग समय, बजार, प्रणाली, योग्यता, क्षमता आदि चाहिन्छन् । तर, सही समयमा, सही बस्तुको, सही स्थानमा उपयोग भएन भने, चाहे जस्तोरी परिणाम आउन सक्दैन ।

बौद्धदर्शनमा (Cause & effect) अर्थात् कारण र परिणामको बारेमा राम्रो जानकारी हुनु पर्छ । बिना कारण कुनै पनि दुर्घटना हुँदैन । यदि कुनै ठाउँमा कुनै पनि किसिमको दुर्घटना हुन्छ वा भयो भने, त्यसको पछाडि कुनै न कुनै कारण हुन्छ । त्यो कारण चाहे प्रत्यक्ष होस् वा अप्रत्यक्ष । तर त्यहाँ कारण हुन्छ । बिना कारण कुनै पनि घटना वा दुर्घटना हुँदैन ।

उदाहरणको लागि एउटा कृषकको सफलताको काडि के हुन सक्छ भने, सर्वप्रथम त उर्बरा खेत हुन आवश्यक हुन्छ । त्यसपछि राम्रो हावापानी, उन्नत बिउ र ऋतु अनुसारको खेति गरिनु पर्छ । यसलाई साधरण हिसाबले एक पटक बिउ छरि दियो । अब पाक्ने समयमा गएर अन्न उठाउने

साँच भयो भने, चाहे अनुसारको खेति उत्पादन हुदैन । त्यसैले चाहे अनुसारको उत्पादन पाउनाको लागि, बढि नै मेहनत गर्नु पर्छ । हरेक दिन साँभ बिहना आश्यकता अनुसार पानीको ब्यबस्था, रोग लागेको अवस्थामा तत्काल औषधि उपचारको ब्यबस्था । फल लाग्ने समयमा पोटासियम मलको सही मात्रमा उपयोग हुन आवश्यक हुन्छ । यो सबै कामको लागि कृषक पनि प्राबिधिक रूपमा दक्ष हुन आवश्यक हुन्छ । कृषकको दृष्टि उत्पादन हुने

बस्तुको कोषा कोषामा वा प्रत्येक पातमा पुगेको हुनु पर्छ । २४ घन्टामा कम्तिमा पनि न सकिन्छ भने, उनले १५ घन्टाको समय समर्पण गर्न सक्नु पर्छ । किनभने, ८ घन्टामा नियमित काम हुन्छ । १२ घन्टामा अतिरिक्त र १५ घन्टामा बिशेष काम हुन सक्ने संभावना रहन्छ । यसो भयो भने मात्र, उत्पादनमा दुगुणा हुन्छ । हरेक क्षेत्रमा यही प्रकृया लागु हुन्छ । यो कुनै जादु होइन । तर, सही ढंगले परिश्रम गर्यो भने, सफलताको शिखरले तपाईंलाई सलाम गर्ने छन् ।

बास्तवमा “समृद्धि, सफलता र सम्पन्नता”को

परिभाषालाई कसरी बुझ्न सकिन्छ भने, समृद्ध भनेको पदचापको बिउ हो । सफलता भनेको रूख हो । सम्पन्नता भनेको त्यसमा फल्ने मिठो फल हो । अर्थात सफलताको लागि बिउ रोप्नु पर्छ । ब्यापारीको भाषामा बिउ भनेको लगानी हो । अब लगानी कहाँ, कसरी, कहिले र कति गर्ने ? यो कुरा अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुन्छ । यही कुरा तपाईंले बुझ्नु पर्ने हुन्छ । यसमा हामी चुक्यो भने, प्रतिफल पाउने संभावना धेरै न्यून हुन्छ । साधरणतय

लगानिको सूत्र भनेको (Capital X Time X Leverasing) हो । अर्थात मूलधनलाई समयको गतिले गुणा गर्ने । त्यसबाट प्राप्त हुने परिमाणलाई निर्धारित प्रणालीले स्वयं उत्पादन गर्छन् । यो प्रणाली सही ढंगले चल्थो भने हाम्रो कल्पना भन्दा, सयौं गुणा अगाडि जान्छ । त्यसैले उद्योगपतिहरू छोटो अवधिमै करोडपति र अरबपति बन्छन् । यही हो सफलताको

सूत्र भनेको । यसैलाई राम्रोसँग बुझ्ने प्रयास गर्नु होस् । राम्रोसँग बुझिसके पछि अभ्यास गर्नुहोस् । सफलताले तपाईं जस्तै उद्योगीहरू खेजिरहेका हुन्छन् ।

तितो सत्य भन्नु पर्दा, बस्तु बजारको मुल्य र मान्यतालाई बुझ्नका लागि अष्टमार्गको सरल सिद्धान्तलाई अलि गहिरिएर बुझ्ने प्रयास गर्नु पर्छ । जस्तै— दृष्टि, संकल्प, बाणी, कर्म, जीविका, ब्यायम, स्मृति र समाधि सबै सधै सम्यक हुनुपर्छ । सम्यक भनेको सही अर्थमा वा पूर्णरूपमा भन्ने हुन्छ । अष्ट

मार्गको सम्यक रूपमा अभ्यास हुन थाले पछि जागरूक अवस्थाको भाव उत्पन्न हुन्छ। यसले उठ्ने, बस्ने, खाने, पिउने, बोल्ने, पढ्ने, लेख्ने, हाँस्ने, खेल्ने, हिँड्ने, काम गर्ने सबै अवस्थामा सचेत गराउँछ। निन्द्रको अवस्थामा पनि एउटा शुष्म जागरणको धारा अटुट रूपमा जागृत गराउछ। यसरी जागृत भए पछि जीवनमा अमूल परिवर्तन हुन्छ। यसबाट सफलताको सिँटी चढन सजिलो हुन्छ।

सबै मान्छेमा चेतना छ। त्यसैमा बुद्ध बसेको छ। अर्थात् बुद्ध भनेको चेतना हो। चेतना भनेको दृष्टिकोण हो। यसले समयको पदचापलाई चिन्न सक्छ। जसले पदचापलाई चिन्दछ, उनी स्वयं दृष्टा बन्छ। किनभने दृष्टि आफ्नो हुन्छ। बिचार अरूको हुन्छ। बिचारको परम्परा हुन्छ। दृष्टिको मौलिकता हुन्छ। बिचार अतीतको हुन्छ। दृष्टि बर्तमान हुन्छ। बिचार अरूको हुन्छ। दृष्टि आफ्नो हुन्छ। यो कुरा आफैले अनुभव गरेर हेर। त्यसैले, बुद्ध भन्नु हुन्थ्यो, जबतक तिमी स्वयंले जान्दैन र अनुभव हुँदैन, तबतक मान्नु आवश्यक छैन। उधारो श्रद्धाबाट कुनै लाभ हुँदैन। उधारो श्रद्धाको फल पनि उधारै हुन्छ। नपत्याए आफै अजमाएर हेर्नु।

हामी बौद्धमार्गीहरूले कमसेकम बुद्धको प्राज्ञिक विशेषताको बारेमा जान्नु पर्छ। उनको प्राज्ञिक स्तर आफ्नै अनुभवबाट प्राप्त मौलिक एवं उच्च कोटीको थियो। त्यसैले बुद्ध भन्नु हुन्थ्यो, बिचारमा परिपूर्ण भएका मानिसहरू दृष्टि बिहीन हुन्छन्। त्यसैले, कुनै एउटा दर्शनमा डुबिसकेको मानिसले अर्को दर्शन पचाउन सक्दैन। दर्शनको सवालमा यो नकारात्मक पक्ष हो। दर्शनमा

डुबिसकेको मानिसले त्यही देख्छ, जो उनको दृष्टिमा हुन्छ। त्यसैले सही दृष्टि पाउनका लागि कुनै वाद वा सम्प्रदायमा जोडिएको हुनु हुँदैन। बिल्कुल निश्चल हुनुपर्छ। जस्तै, ऐना सफा छ भने, हाम्रो प्रतिबिम्ब पनि स्पष्ट हुन्छ। त्यसैले जजसले बुद्धको संगत गर्नु भयो, उनीहरू सबैले उनको कुरालाई निर्वाद स्वीकार गरे। बुद्धको उपदेशहरू तर्कपूर्ण मात्र होइन। पूर्णरूपमा बिज्ञान सम्मत थियो। जसलाई परिक्षण गरेर हेर्न सकिन्छ।

उदाहरणको लागि बिज्ञानले भन्छ, १०० डिग्रीको तापक्रममा पानी तताउनु, पानी आफै बाफ भएर उड्छ। यो परिकल्पनालाई मान्नु वा नमान्नु कुनै केही फरक पर्दैन। यो प्रयोग गर्ने तरिका नै परिकल्पना हो। त्यसैगरी एउटा हरियो पातले सूर्यको किरण, वायु र जराबाट पानीको संकलन गर्छ। अनि उसलाई आवश्यकता अनुसार बायोलोजिकल प्रकृया सुरु गर्छ। यो प्रकृयाबाट ग्लुकोज तयार हुन्छ। यसले बृक्षलाई आवश्यकता हुने भोजन प्रदान गर्छ। त्यसैमा अक्सिजन पनि उत्पादन हुन्छ। यसले हामीलाई साँस लिन मद्दत गर्छ। अर्थात् बुद्धदर्शन पूर्णरूपमा बिज्ञान सम्मत भएकाले हरेक कुरालाई प्रयोग गरेर हेर्न सकिन्छ। यो अपूर्व क्रान्तिकारी रूपान्तरण थियो। बुद्धले धर्मको सवालमा नविन मार्ग र नयाँ आकाश खोलिएदियो। त्यसैले, प्रत्येक कालखण्डका आचार्यहरूले यही कुरालाई दोहोर्‍याउदै, तेहर्‍याउदै आउनु भयो। जसले यो सूत्रलाई बुझ्यो, उनीहरू अमीर भए। अमीरम् मंगलम्।

(कल्याणमित्र डीबी गुरुङ बुद्धिस्ट स्कालर हुन् ।)
dhirgurung2020@gmail.com
www.buddhismlibrary.org